

Emilia Witkowska-Grabias
Konrad Wierzbicki

Ograniczenia realizacji prawa osadzonych do uczestnictwa w więziennych praktykach religijnych w związku z SARS-CoV-2

Limitations on the exercise of prisoners right to participate in prison religious practices in connection with SARS-CoV-2

W artykule zostaną zaprezentowane ramy prawne gwarantujące więźniom prawo do realizacji praktyk religijnych w warunkach izolacji więziennej. Punktem wyjścia do rozważań w zakresie możliwości korzystania przez osadzonych z tej formy wolności będą przepisy kodeksu karnego wykonawczego, które z jednej strony umożliwiają duszpasterzom i przedstawicielom różnych kościołów oraz związków wyznaniowych na obecność w środowisku więziennym, z drugiej zaś strony dają podstawę do wprowadzenia ograniczeń w odprawianiu nabożeństw, a nawet udzielania posług religijnych w przypadkach uzasadnionych szczególnymi względami sanitarnymi lub zdrowotnymi bądź poważnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa jednostki penitencjarnej.

Ogłoszenie na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii w związku z zakażeniami wirusem SARS-CoV-2 wprowadziło ograniczenia w funkcjonowaniu różnych instytucji, w tym również zakładów karnych, w których do czasu wprowadzenia obostrzeń realizowane były zbiorowe praktyki religijne.

Słowa kluczowe: duszpasterstwo więzienne, kościoły i związki wyznaniowe, prawa osadzonych, praktyki religijne, szczególne względy sanitarne lub zdrowotne, SARS-CoV-2.

The article presents the legal framework that guarantees prisoners the right to implement religious practices in conditions of prison isolation. The starting point for considering the possibility of using this form of freedom by prisoners are the provisions of the Executive Penal Code, which, on the one hand, enable priests and representatives of various churches and religious associations to be present in a prison environment, on the other hand, they provide a basis for introducing restrictions in the celebration of services, and even in the provision of religious services in cases justified by special sanitary or health considerations or a serious threat to security for the penitentiary establishment.

The announcement of an epidemic in the territory of the Republic of Poland in connection with SARS-CoV-2 virus infections introduced restrictions on the functioning of various institutions, including prisons, where collective religious practices were carried out until the restrictions were introduced.

Key words: prison ministry, Churches and religious associations, prisoners' rights, religious practices, special sanitary or health considerations, SARS-CoV-2.

Wprowadzenie

Prawa osadzonych do wolności religijnej oraz uczestnictwa w praktykach religijnych sprawowanych w więzieniu zostały uregulowane w aktach prawa międzynarodowego i krajowego. Wśród tych pierwszych i zarazem najważniejszych regulacji prawnych obowiązujących w naszym kraju, będących jednocześnie gwarantem praw więźniów w omawianym zakresie, wymienia się m.in. Powszechną deklarację praw człowieka z 10 grudnia 1948 r.¹, Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzoną w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (zmienioną następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnioną Protokołem nr 2)², Wzorcowe reguły minimum postępowania

¹ Zawarte w niniejszej deklaracji postanowienia gwarantują równość wszystkim ludziom bez względu na rasę, kolor, płeć, język, poglądy polityczne, narodowość, majątność oraz bez względu na wyznawaną religię, zob.: <http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/deklaracja.php>, (dostęp: 12.08.2020).

² (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, uzup. Dz.U. z 1995 r. Nr 36, poz. 175, uzup. Dz.U. z 1995 r. Nr 36, poz. 176, zm. Dz.U. z 1995 r. Nr 36, poz. 177, zm. Dz.U. z 1998 r. Nr 147, poz. 962).

z więźniami³ oraz Europejskie reguły więzienne przyjęte przez Komitet Ministrów Rady Europy w 1987 r.⁴.

Na przestrzeni dekad standardy te odegrały istotną rolę w kształtowaniu polskiego systemu prawnego, dając jednocześnie fundament do opracowania krajowych uregulowań, takich jak: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku⁵, ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania⁶, ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy⁷ oraz ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej⁸. Zawarte w powyższych przepisach prawnych zapisy dają osadzonym gwarancję do realizacji prawa do wolności religijnej oraz uczestnictwa w praktykach religijnych sprawowanych w więzieniu.

Wolność sumienia i wyznania – gwarancje konstytucyjne

Problematyka odnosząca się do prawa osadzonych do wolności religijnej znajduje swoje umocowanie w zasadach stosunków państwowo-kościelnych określonych w przepisach przywołanej powyżej Konstytucji RP.

Zasady wymienione w art. 25 Konstytucji RP stanowią o równouprawnieniach kościołów i innych związków wyznaniowych; bezstronności władz publicznych w Rzeczypospolitej Polskiej w kwestii poglądów religijnych, światopoglądowych i filozoficznych oraz swobodnego wyrażania tych

³ W uwagach wstępnych do Wzorcowych reguł minimum postępowania z więźniami możemy znaleźć m.in. informację, że: „Celem niniejszych reguł nie jest szczegółowe określenie modelowego systemu penitencjarnego. Zmierzają one jedynie, biorąc za punkt wyjścia powszechnie przyjęte obecnie poglądy oraz zasadnicze elementy najbardziej adekwatnych systemów penitencjarnych, do określenia, co jest w dobie obecnej akceptowane jako istota dobrze określonych zasad i praktyki postępowania więźniów oraz właściwie zarządzanych zakładów penitencjarnych”, zob.: <https://www.sw.gov.pl/assets/38/60/34/fd6222b4fd9a2310766f25582c667ae39f1831ba.pdf> (dostęp: 12.08.2020).

⁴ Europejskie reguły więzienne stanowią rozszerzoną wersję Wzorcowych reguł minimum postępowania z więźniami. Przyjęte zostały przez Komitet Ministrów Rady Europy w 1987 r. Europejskie reguły więzienne wyznaczają standardy minimalne dla wszystkich dziedzin administracji więziennej. Powyższe przepisy formułują i określają podstawowe zasady postępowania z osobami pozbawionymi wolności dotyczące m.in. poszanowania ich godności osobistej, praworządności i humanitarnego traktowania, zakazu stosowania tortur, dyskryminacji, ochrony praw osobistych osób pozbawionych wolności.

⁵ Podstawowym aktem ustrojowym w Rzeczypospolitej Polskiej jest Ustawa Zasadnicza – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.) uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe 2 kwietnia 1997 r. i przyjęta przez Naród w ogólnokrajowym referendum 25 maja 1997 r.

⁶ Dz.U. z 2017 r., poz. 1153.

⁷ Dz.U. z 2020 r., poz. 523 ze zm.

⁸ Dz.U. z 2020 r., poz. 848 ze zm.

poglądów. Stosunki między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie, jak również współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego. Zgodnie z art. 25 ust. 4 Konstytucji RP: „Stosunki między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim określa umowa międzynarodowa zawarta ze Stolicą Apostolską i ustawy”⁹.

Konkordat jako instrument współdziałania między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany został 28 lipca 1993 r. Konkordat, będąc pierwszą umową państwa postkomunistycznego ze Stolicą Apostolską, umożliwił Polsce znalezienie się wśród grona państw szanujących prawo obywateli do wolności religijnej. Dzięki jego ratyfikacji w roku 1998 r. było możliwe odejście od planu rozdziału państwa od Kościoła, dokonywanego przez pozostającą na usługach Związku Sowieckiego władzę PRL¹⁰.

Z kolei „Stosunki między Rzeczpospolitą Polską a innymi kościołami oraz związkami wyznaniowymi określają ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez Radę Ministrów z ich właściwymi przedstawicielami”¹¹. Zasada współdziałania Kościoła i państwa wynika z prawa każdego człowieka do wolności religijnej¹².

Przepisy indywidualne definiujące wolność sumienia i wyznania jednostki zostały zawarte w art. 53 Konstytucji RP, znajdującym się w rozdziale II, zatytułowanym „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”. Zgodnie z tym artykułem, każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii. Wolność religii obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania, indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie.

⁹ Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318.

¹⁰ Zob. zob.: P. Stanisław, *Naczelne zasady instytucjonalnych relacji państwo-kościół*, [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisław, *Prawo wyznaniowe*, wyd. 3, Warszawa 2011, zob. również: P. Sobczyk, *Dobro wspólne jako cel współdziałania państwa z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi*, „Kościół i Prawo” 2015, nr 1; J. D. Pol, *Duszpasterstwo więzienne w Polsce w perspektywie 25 lat doświadczeń pastoralno-resocjalizacyjnych*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2017, nr 96, s. 103-128.

¹¹ Art. 25 ust. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. W Polsce jedną z najważniejszych regulacji prawnych określających stosunki między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Katolickim jest ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 r., poz. 1347).

¹² Zob.: P. Sobczyk, *Wolność sumienia i religii w art. 53 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, „Prawo Kanoniczne” 2001, nr 44/3-4, s. 207-223.

Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują. Konstytucja RP nie przewiduje ograniczeń wolności sumienia i religii. Ustawodawca dopuszcza wyłącznie możliwość wprowadzenia ograniczeń wolności uzewnętrzniania religii tylko w drodze ustawy i tylko wówczas, kiedy jest to konieczne dla ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób¹³.

Ograniczenia wolności sumienia i wyznania wyłącznie dotyczyć mogą sfery zewnętrznych jej przejawów, poprzez wprowadzenie na przykład ograniczeń w zakresie organizacji i nadzoru nad zgromadzeniami o charakterze religijnym, odbywających się w miejscach publicznych, czy też wprowadzanie ograniczeń w sytuacjach szczególnych, do których z pewnością należy pozbawienie wolności.

Prawa osadzonych do uczestnictwa w więziennych praktykach religijnych

Prawo do korzystania z wolności religijnej przez skazanych, o której mowa w art. 102 pkt 3 k.k.w. zostało uszczegółowione w art. 106 k.k.w.¹⁴. W myśl przywołanego przepisu kodeksowego wolność religijna osób przebywających w izolacji więziennej przejawia się w wykonywaniu przez nich praktyk religijnych, korzystaniu z posług religijnych, bezpośrednim uczestnictwie w nabożeństwach odprawianych w zakładzie karnym w dni świąteczne, słuchaniu nabożeństw transmitowanych przez środki masowego przekazu, posiadaniu niezbędnych książek, pism i przedmiotów do wykonywania praktyk religijnych, uczestniczeniu w prowadzonym w zakładzie karnym nauczaniu religii. Wolność religijna więźniów przejawia się również w możliwości uczestnictwa w działalności społecznej

¹³ Interesującą analizę ograniczeń wolności uzewnętrzniania religii przez skazanych wynikających z uregulowań zawartych w przepisach prawa karnego wykonawczego zaprezentował Jerzy Nikolajew, zob.: J. Nikolajew, *Granice wolności uzewnętrzniania religii przez skazanych na podstawie Kodeksu karnego wykonawczego z 1997 r.*, „Przeгляд Więziennictwa Polskiego” 2014, nr 84, s. 103-125. W swoim opracowaniu autor w sposób szczegółowy poruszył kwestie odnoszące się do praktyk religijnych więźniów związanych z pielgrzymowaniem, żywnością religijną, dostępem do przedmiotów przeznaczenia religijnego i kontaktów z duchownym. Wnioski końcowe dotyczą postulatu złagodzenia obowiązujących klauzul ograniczających wolność religijną osób pozbawionych wolności.

¹⁴ Dz.U. z 2020 r., poz. 523 ze zm.

i charytatywnej realizowanej przez kościoły lub inne związki wyznaniowe, możliwości uczestnictwa w spotkaniach indywidualnych z duchownymi oraz przedstawicielami tych instytucji na terenie jednostek penitencjarnych¹⁵.

Zgodnie z art. 104 k.k.w.: „Korzystanie przez skazanego z przysługujących mu praw powinno następować w sposób nienaruszający praw innych osób oraz niezakłócający ustalonego w zakładzie karnym porządku”. Jednocześnie w myśl art. 106 § 3 k.k.w.: „Korzystanie z wolności religijnej nie może naruszać zasad tolerancji ani zakłócać ustalonego porządku w zakładzie karnym”.

Poza tymi przypadkami wolność sumienia i wyznania ograniczać można również w celu zapobieżenia wznecaniu nienawiści na tle religijnym, a także w przypadkach wykonywania obrzędów religijnych, które są szkodliwe dla zdrowia uczestników albo stoją w sprzeczności z moralnością publiczną (art. 53 Konstytucji RP).

Prawa osadzonych do uczestnictwa w więziennych praktykach religijnych, poza uregulowaniami kodeksu karnego wykonawczego, zawarte zostały również w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 września 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych w zakładach karnych i aresztach śledczych¹⁶.

Powyższe rozporządzenie w § 1 pkt 1 daje skazanym prawo uczestniczenia w nabożeństwach i spotkaniach indywidualnych, o charakterze religijnym, które odbywają się w kaplicy lub innym odpowiednio przystosowanym do tego celu pomieszczeniu albo miejscu na terenie

¹⁵ Zob.: P. Wojtas, *Duszpasterstwo więzienne w pracy penitencjarnej*, [w:] *Duszpasterstwo więzienne w pracy penitencjarnej*, TN KUL Jana Pawła II, Lublin 2007, zob. również: J. Nikołajew, *Opieka religijna w więzieniu*, [w:] *Nauczanie Jana Pawła II do więźniów i służb penitencjarnych*, J. Świtka, M. Kuć (red.), Lublin 2006.

¹⁶ Zgodnie z dyspozycją wyrażoną w art. 106 § 4 k.k.w. Minister Sprawiedliwości, po zasięgnięciu opinii odpowiednich władz duchownych kościołów i innych związków wyznaniowych, określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, mając na względzie potrzebę zapewnienia warunków dla indywidualnego i zbiorowego uczestnictwa osób osadzonych w tych zakładach i aresztach w nabożeństwach i spotkaniach. Aktem obowiązującym w tym zakresie jest przywołane powyżej rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 września 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. Nr 159, poz. 1546).

zakładu karnego lub aresztu śledczego, zgodnie z ustalonym porządkiem wewnętrznym danej jednostki penitencjarnej¹⁷.

Praktyki i posługi religijne o charakterze indywidualnym mogą odbywać się również w celach mieszkalnych, szpitalnych izbach chorych, jeżeli nie zakłócają obowiązujących w zakładzie zasad porządku i bezpieczeństwa oraz jeżeli zapewnione są warunki prywatności wykonywania tych praktyk i posług.

Omawiane rozporządzenie w § 2 precyzuje również sposób doprowadzania czy też udawania się przez skazanych do kaplic lub też innych odpowiednio przystosowanych pomieszczeń i miejsc na terenie zakładu karnego lub aresztu śledczego. Według postanowienia § 2 ust. 1 rozporządzenia skazani odbywający karę w zakładzie typu zamkniętego są doprowadzani do tych miejsc przez funkcjonariuszy SW, z kolei zgodnie z § 2 ust. 2 skazani osadzeni w zakładach półotwartych lub otwartych mogą natomiast udawać się tam bez dozoru funkcjonariuszy, ale w ustalonej przez władze zakładu kolejności. Kolejne postanowienia rozporządzenia odnoszą się również do zasad wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług kapelana, które realizowane muszą być na podstawie umowy, którą z kapelanem zawiera dyrektor zakładu. W takiej umowie określa się w szczególności zakres czynności kapelana, zasady jego zastępstwa przez innego duchownego, zakres i zasady korzystania przez kapelana przy wykonywaniu posług religijnych z pomocy innych osób, zasady współdziałania z dyrektorem zakładu oraz przypadki, w których umowa ulega rozwiązaniu (§ 3 ust. 3 rozporządzenia).

Przepisy niniejszego rozporządzenia stosuje się odpowiednio do zasad wykonywania praktyk i posług religijnych oraz korzystania z tych posług przez tymczasowo aresztowanych, chyba że organ, w którego dyspozycji tymczasowo aresztowany pozostaje, ograniczy lub określi sposób korzystania przez tymczasowo aresztowanego z prawa do kontaktowania się z kapelanem wykonującym posługi religijne lub innymi osobami, o których mowa w § 3 ust. 3 rozporządzenia.

¹⁷ W porządku wewnętrznym zakładu karnego, poza wyznaczeniem godzin oraz sposobu przeprowadzania apelu porannego i wieczornego, godzin przeznaczonych m.in. na sen, pracę, naukę, zajęcia kulturalno-oświatowe, sportowe, zajęcia własne skazanego, odbywanie spacerów, korzystanie z kąpieli, utrzymywanie kontaktów poprzez widzenia z rodziną, ustala się również dni, godziny i miejsce odprawiania nabożeństw, odbywania spotkań religijnych oraz nauczania religii, zob.: K. Wierzbicki, *Praktyki religijne osób pozbawionych wolności w Zakładzie Karnym w Chełmie*, [w:] *Wolność sumienia i religii osób pozbawionych wolności. Aspekty prawne i praktyczne*, J. Nikołajew, K. Walczuk (red.), Wydawnictwo Diecezji Siedleckiej UNITAS, Siedlce 2016, s. 417-433.

Warto jednocześnie zwrócić uwagę na postanowienia zawarte w ustawie z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej¹⁸, gwarantujące więźniom również realizację prawa do wolności religijnej (art. 2 ust.1 ustawy).

Ustawodawca wśród podstawowych zadań Służby Więziennej wymienia m.in. prowadzenie oddziaływań penitencjarnych i resocjalizacyjnych wobec osób skazanych na karę pozbawienia wolności, przede wszystkim przez organizowanie pracy sprzyjającej zdobywaniu kwalifikacji zawodowych, nauczania, zajęć kulturalno-oświatowych, zajęć z zakresu kultury fizycznej i sportu oraz specjalistycznych oddziaływań terapeutycznych; wykonywanie tymczasowego aresztowania w sposób zabezpieczający prawidłowy tok postępowania karnego o przestępstwo lub przestępstwo skarbowe. Realizacja powyższych zadań musi zapewniać osobom skazanym na karę pozbawienia wolności lub tymczasowo aresztowanym, a także osobom, wobec których są wykonywane kary pozbawienia wolności i środki przymusu skutkujące pozbawieniem wolności, przestrzeganie ich praw, a zwłaszcza humanitarnych warunków bytowych, poszanowania godności, opieki zdrowotnej i religijnej (art. 2 ust. 2 ustawy).

Ograniczenia uczestnictwa w więziennych praktykach religijnych wynikające z uregulowań kodeksu karnego wykonawczego

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii¹⁹ wprowadziło w okresie od 20 marca 2020 r. do odwołania na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stan epidemii w związku z zakażeniami wirusem SARS-CoV-2. Zgodnie z § 6 ust. 1 przywołanego rozporządzenia ograniczeniom w funkcjonowaniu poddane zostały określone instytucje lub zakłady pracy.

Mając na uwadze konieczność podjęcia działań przeciwepidemicznych i zapobiegawczych w celu unieszkodliwienia źródeł zakażenia i przecięcia dróg szerzenia się choroby zakaźnej wywoływanej przez wirus

¹⁸ Służba Więzienna realizuje na zasadach określonych w ustawie z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy zadania w zakresie wykonywania tymczasowego aresztowania oraz kar pozbawienia wolności i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności.

¹⁹ Dz.U., poz. 491 ze zm.

SARS-CoV-2 w związku z wystąpieniem na obszarze Polski potwierdzonych przypadków zarażenia wirusem SARS-CoV-2 oraz zalecenia wydane przez Głównego Inspektora Sanitarnego, Służba Więzienna w podległych jednostkach organizacyjnych wprowadziła szereg obostrzeń. We wszystkich zakładach karnych i aresztach śledczych obowiązują przyjęte i opracowane wspólnie z Głównym Inspektorem Sanitarnym procedury postępowania. Dyrektorom jednostek penitencjarnych wydano polecenie, aby jednostki penitencjarne za pośrednictwem okręgowych inspektoratów Służby Więziennej zostały zaopatrzone w adekwatną do potrzeb ilość środków dezynfekcyjnych i środków ochrony osobistej, w ramach obowiązujących umów, a także na podstawie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych z dnia 2 marca 2020 r.²⁰.

W komunikacie Służby Więziennej dotyczącym zaostrzenia zasad bezpieczeństwa w zakładach karnych, zamieszczonym na ogólnopolskim portalu SW, w zakładce aktualności, można znaleźć m.in. informację, że w terminie od 19 marca 2020 r. we wszystkich aresztach śledczych i zakładach karnych wstrzymane zostały odwiedziny osób pozbawionych wolności. Wszystkim osobom wchodzącym na teren więzień mierzona jest temperatura – osoby, które mają gorączkę, nie są wpuszczane. Równocześnie, aby zapewnić osadzonym kontakt z bliskimi, zwiększono możliwości kontaktu telefonicznego, korespondencyjnego i za pośrednictwem komunikatorów internetowych.

W dalszej części komunikatu Służba Więzienna podaje, że „(...) Osadzeni mają także szerszy dostęp do telewizji, radia i prasy. Wprowadzono dodatkowe zajęcia terapeutyczne, edukacyjne i kulturalno-oświatowe, indywidualnie i w małych grupach. Służba Więzienna do minimum ograniczyła transporty osadzonych i przemieszczanie w ramach oddziałów (...)”²¹.

Od dnia 6 kwietnia 2020 r. ze względu na konieczność ochrony zdrowia wszystkich osadzonych, funkcjonariuszy i pracowników więziennictwa, Służba Więzienna wprowadziła kolejne zaostrzenie zasad bezpieczeństwa we wszystkich jednostkach penitencjarnych. Dotyczyły one obowiązkowego noszenia masek ochronnych przez funkcjonariuszy SW, posiadających

²⁰ Dz.U., poz. 374 ze zm.

²¹ <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/centralny-zarzad-sluzby-wieziennej-zaostrzenie-zasad-bezpieczenstwa-w-zakladach-karnych>

kontakt z więźniami. Wprowadzono również całkowity zakaz wyjść więźniów do pracy na zewnątrz jednostek.

W komunikacie Służby Więziennej zamieszczonym na ogólnopolskim portalu SW 26 czerwca 2020 r. podano informację o planowanym przywróceniu możliwości wykonywania pracy w przywieziennych zakładach pracy i halach produkcyjnych na terenach lub w bezpośrednim sąsiedztwie jednostek penitencjarnych oraz realizacji szkoleń zawodowych dla małych grup skazanych od 1 lipca 2020 r. Następnie w porozumieniu z pracodawcami, informowano, że przywrócone zostanie zatrudnienie zewnętrzne z zachowaniem reżimu sanitarnego. Ostatnim etapem miało być przywrócenie widzeń osadzonych z najbliższymi²².

Wprowadzenie niniejszych ograniczeń w funkcjonowaniu jednostek penitencjarnych możliwe było dzięki regulacjom zawartym w art. 247 k.k.w., który stanowi, że w przypadkach uzasadnionych szczególnymi względami sanitarnymi lub zdrowotnymi bądź też poważnym zagrożeniem bezpieczeństwa dyrektor zakładu karnego może wstrzymać na czas określony lub ograniczyć odprawianie nabożeństw, a nawet udzielanie usług religijnych.

Wprowadzenie opisanych ograniczeń obliuguje dyrektora zakładu karnego do bezzwłocznego powiadomienia o swojej decyzji sędziego penitencjarnego. Przedłużenie natomiast tego stanu wymaga już zgody sędziego penitencjarnego. Wprowadzenie tych ograniczeń następuje w formie zarządzenia dyrektora zakładu karnego lub aresztu śledczego, czyli w formie aktu o charakterze wewnętrznym.

Dla przykładu – zarządzeniem dyrektora Zakładu Karnego w Opolu Lubelskim z 16 marca 2020 r. w sprawie działań przeciwepidemicznych i zapobiegawczych w celu unieszkodliwienia źródeł zakażenia i przecięcia dróg szerzenia się wirusa COVID-19 (SARS-CoV-2)²³ na terenie Zakładu

²² <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/centralny-zarzad-sluzby-wieziennej-komunikata>. Przywrócenie widzeń osadzonych z najbliższymi nastąpiło od 1 sierpnia 2020 r. W trosce o zdrowie funkcjonariuszy, osadzonych i ich rodzin widzenia realizowane są z zachowaniem reżimu sanitarnego. Na podstawie artykułu 247 k.k.w. dodatkowo przy udzielaniu widzeń obowiązują między innymi poniższe uregulowania: w widzeniu uczestniczyć będzie mogła jedna osoba dorosła; widzenie odbywać się będzie wyłącznie w ustalonych wcześniej godzinach; czas widzenia nie będzie mógł przekroczyć jednej godziny; osoby udające się na widzenie zobowiązane są mieć maseczkę lub przyłbicę, lub inne środki ochronne do zakrywania ust i nosa; wejście na teren jednostki odbywać się będzie po spełnieniu formalnych wymogów obowiązujących przed wprowadzeniem stanu epidemii na terenie Polski.

²³ Zob.: Zarządzenie Dyrektora Zakładu Karnego w Opolu Lubelskim z dnia 16 marca 2020 r. w sprawie działań przeciwepidemicznych i zapobiegawczych w celu unieszkodliwienia źródeł zakażenia i przecięcia dróg szerzenia się wirusa COVID-19 (SARS-CoV-2), dostępne: <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-opolu-lubelskim-informacja-dla-interesantow>

Karnego w Opolu Lubelskim, począwszy od 17 marca 2020 r., na okres 7 dni, ograniczono zatrudnienie osadzonych poza terenem jednostki penitencjarnej, wstrzymano udzielanie osadzonym widzeń oraz odprawianie nabożeństw i udzielanie posług religijnych. O wydaniu niniejszego zarządzenia bezzwłocznie powiadomiony został Sąd Okręgowy w Lublinie, VI Wydział Penitencjarny. Informację o wprowadzonych przez kierownictwo działaniach podano do wiadomości wszystkim osadzonym w Zakładzie Karnym w Opolu Lubelskim. Treść zarządzenia udostępniono na stronie internetowej zakładu karnego oraz zamieszczono na tablicy informacyjnej przy wejściu do jednostki. Odprawianie nabożeństw i udzielanie posług religijnych na terenie Zakładu Karnego w Opolu Lubelskim zostało wstrzymane do dnia 14 września 2020 r.²⁴. Obostrzenia w zakresie odprawiania nabożeństw i udzielania posług religijnych wprowadzone zostały we wszystkich jednostkach penitencjarnych w Polsce²⁵.

Zakończenie

W literaturze przedmiotu wskazuje się, że zadania duszpasterstwa więziennego realizowane na różnych płaszczyznach pozwalają wzbudzać i pogłębiać wiarę oraz zaspokoić indywidualne potrzeby osób pozbawionych wolności. Dlatego działalność religijną, w której uczestniczą więźniowie, określa się również mianem działalności wychowawczo-resocjalizacyjnej, która z kolei ułatwiać może readaptację społeczną więźniów oraz wpływać na zmianę dotychczasowego myślenia i zachowania w warunkach wolnościowych.

W obecnej trudnej sytuacji epidemicznej zbiorowe praktyki religijne z udziałem osadzonych w warunkach izolacji penitencjarnej mogą być ograniczone, a nawet wstrzymane.

Należy jednak pamiętać, że w obowiązującym polskim systemie penitencjarnym osoby pozbawione wolności w dalszym ciągu korzystają

²⁴ Zarządzenie nr 132/2020 Dyrektora Zakładu Karnego w Opolu Lubelskim z dnia 31.08.2020 r. w sprawie działań przeciwepidemicznych i zapobiegawczych w celu unieszkodliwienia źródeł zakażenia i przecięcia dróg szerzenia się wirusa SARS-CoV-2, dostępne: <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-opolu-lubelskim-zarządzenie-nr-1322020-dyrektora-zakładu-karnego-w-opolu-lubelskim-z-dnia-31-sierpnia-2020-r>

²⁵ W komunikacie Dyrektora Zakładu Karnego w Białej Podlaskiej zamieszczonym na ogólnopolskim portalu SW znajduje się informacja, że odprawianie nabożeństw i udzielanie posług religijnych na terenie Zakładu Karnego w Białej Podlaskiej oraz Oddziału Zewnętrznego w Zabłociu Zakładu Karnego w Białej Podlaskiej wstrzymane zostało na okres 14 dni, od dnia 8 września 2020 r. do dnia 21 września 2020 r., dostępne: <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-bialej-podlaskiej-kk1>

z szeregu uprawnień zagwarantowanych im przez akty prawa międzynarodowego i krajowego. Powyższe uprawnienia dotyczą m.in. prawa osadzonych do wolności religijnej, w tym możliwości czytania książek i prasy, oglądania programów telewizyjnych i filmów o tematyce religijnej, słuchania nabożeństw i audycji religijnych transmitowanych przez radio i nadawanych przez radiowęzeł, czy też posiadania przedmiotów kultu religijnego.

Bibliografia

- Nikołajew J., *Opieka religijna w więzieniu*, [w:] *Nauczanie Jana Pawła II do więźniów i służb penitencjarnych*, J. Świtka, M. Kuć (red.), Lublin 2006.
- Nikołajew J., *Granice wolności uzewnętrzniania religii przez skazanych na podstawie Kodeksu karnego wykonawczego z 1997 r.*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2014, nr 84.
- Pol J.D., *Duszpasterstwo więzienne w Polsce w perspektywie 25 lat doświadczeń pastoralno-resocjalizacyjnych*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2017, nr 96.
- Sobczyk P., *Wolność sumienia i religii w art. 53 Konstytucji Rzeczypospolitej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, „Prawo Kanoniczne” 2001, nr 44/3-4.
- Sobczyk P., *Dobro wspólne jako cel współdziałania państwa z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi*, „Kościół i Prawo” 2015, nr 1.
- Stanisz P., *Naczelne zasady instytucjonalnych relacji państwo – kościół*, [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisz, *Prawo wyznaniowe*, wyd. 3, Warszawa 2011.
- Wierzbicki K., *Praktyki religijne osób pozbawionych wolności w Zakładzie Karnym w Chełmie*, [w:] *Wolność sumienia i religii osób pozbawionych wolności. Aspekty prawne i praktyczne*, J. Nikołajew, K. Walczuk (red.), Wydawnictwo Diecezji Siedleckiej UNITAS, Siedlce 2016.
- Wojtas P., *Duszpasterstwo więzienne w pracy penitencjarnej*, [w:] *Duszpasterstwo więzienne w pracy penitencjarnej*, TN KUL Jana Pawła II, Lublin 2007.

Akty prawne:

Dokumenty międzynarodowe

- Powszechna deklaracja praw człowieka z 10 grudnia 1948 r. (przyjęta i proklamowana rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ w dniu 10 grudnia 1948 r.).
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r. (zmieniona następnie protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona protokołem nr 2) Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, uzup. Dz.U. z 1995 r. Nr 36, poz. 175, uzup. Dz.U. z 1995 r. Nr 36, poz. 176, zm. Dz.U. z 1995 r. Nr 36, poz. 177, zm. Dz.U. z 1998 r. Nr 147, poz. 962).
- Wzorcowe reguły minimum postępowania z więźniami oraz procedury ich efektywnego realizowania zatwierdzone przez Radę Społeczno-Gospodarczą Rezolucja 663 C I (XXIV) z 31 lipca 1957 r.
- Europejskie reguły więzienne przyjęte przez Komitet Ministrów Rady Europy w 1987 r.

Akty prawa krajowego:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

Konkordat z 28.07.1993 r. zawarty pomiędzy Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską (Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318.).

Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. z 2000 r. Nr 26, poz. 319 ze zm.).

Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2020 r., poz. 374 ze zm.).

Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz.U. z 2020 r., poz. 848 ze zm.).

Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1989 r. Nr 29, poz. 154 ze zm.).

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Dz.U., poz. 491).

Zarządzenie Dyrektora Zakładu Karnego w Opolu Lubelskim z dnia 16 marca 2020 r. w sprawie działań przeciwepidemicznych i zapobiegawczych w celu unieszkodliwienia źródeł zakażenia i przecięcia dróg szerzenia się wirusa COVID-19 (SARS-CoV-2).

Zarządzenie Nr 132/2020 Dyrektora Zakładu Karnego w Opolu Lubelskim z dnia 31 sierpnia 2020 r. w sprawie działań przeciwepidemicznych i zapobiegawczych w celu unieszkodliwienia źródeł zakażenia i przecięcia dróg szerzenia się wirusa SARS-CoV-2.

Netografia:

<http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/deklaracja.php>

<https://www.sw.gov.pl/assets/38/60/34/fd6222b4fd9a2310766f25582c667ae39f1831ba.pdf>

<https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/centralny-zarzad-sluzby-wieziennej-zaostrenie-zasad-bezpieczenstwa-w-zakladach-karnych>

<https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/centralny-zarzad-sluzby-wieziennej-komunikata>

<https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-opolu-lubelskim-informacja-dla-interesantow>

<https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-opolu-lubelskim-zarzadzenie-nr-1322020-dyrektora-zakladu-karnego-w-opolu-lubelskim-z-dnia-31-sierpnia-2020-r>

<https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-bialej-podlaskiej-kk>